

НОВА ЕКОНОМІКА

УДК 331.101.31+11

Козловський В. В.¹

ІННОВАЦІЙНІСТЬ – ІМАНЕНТНА СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНО-ОРІЄНТОВАНОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

У статті розглядаються кардинальні зміни економічного розвитку української моделі в умовах VI технологічного укладу мегаекономіки, обумовленого розвиваються процесом глобалізації. Інноваційність української моделі економіки представлена як складносистемне явище, що має поліструктурний і багатофункціональний характер. Велика увага приділяється процесу креативності праці в параметрах української соціально-орієнтованої моделі економічного розвитку.

Ключові слова: інноваційна недостатність, соціальна ринкова економіка, моделі економіки, фактори моделей ринкової економіки, українська модель, інноваційність, креативна трудовіть, основи інноватики.

ВСТУП

Модель розвитку в економічній теорії – поняття відносно нове і трактуються ще неоднозначно. Його поява пов'язана з тією очевидною реальністю, що навіть суттєво близькі економіки, як виявилось, не йдуть єдиною прокладеною дорогою, а пробивають власну, або хоча б досить помітну «стежку».

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Реалізуючись у різних конкретно-історичних умовах, один і той же вид економічної системи набуває певних відмінностей. Явне і неявне, відсутність єдності в економіці одного і того ж типу та виду, наявність своєрідності і розмаїття всередині даного виду економічної системи і привело до необхідності ввести поняття «моделі економіки».

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Соціально-орієнтований вид ринкової економіки принципово відрізняється тим, що в ньому соціальні нормативи рівня і якості життя членів суспільства в цілому стають провідними орієнтирами у розвитку національної економіки. Ринковість в економіці – шлях, засіб досягнення визначених орієнтирів в економічному розвитку, зокрема в розвитку економіки України. Якісні, сутнісні параметри економічної

¹ Рецензент: д. е. н., професор І. А. Максимцев.

моделі виявляються в іманентних факторах. До факторів формування різних моделей можна віднести:

- відмінності попереднього історичного, соціально-економічного розвитку країни чи групи країн, певного регіону;
- сформовану систему державності та її атрибути;
- національно-етнічні особливості;
- соціокультурний рівень і специфіку розвитку країни;
- відмінності в рівні та якості розвитку економічних суб'єктів;
- відмінності в рівні та якості виробничих ресурсів.

Таким чином, під моделями економічної системи нами розуміється прояв істотно відмінних варіантів одного і того ж виду економічної системи, обумовлений впливом різних національно-історичних, економічних і соціокультурних умов [4]. Так, на основі різних об'єктивних умов відома соціальна ринкова економіка (термін увійшов після робіт Альфреда Мюллера-Армака і його прихильників [4]), – один з видів економіки ринкового типу, що сформувався у вигляді кількох відомих моделей: німецької (рейнської), скандинавської, французької та інших. Процес економічного моделювання в принципі не новий. Не тільки соціальна ринкова економіка сформувала свої моделі, але і недосконалий вид ринкового типу економіки має свої моделі: англо-саксонську, американську, японську. Процеси глобалізації обумовили формування регіональних моделей, які отримали економічну категорію – типи економічних моделей, наприклад, скандинавська, корпоративна, континентальна, ліберальна, євразійська і деякі інші. У параметрах регіональних типів сформувалися і національні, властиві тільки даній країні, моделі економічного розвитку, що характеризують як національні, історичні особливості розвитку, так і нові процеси розвитку національних економік, обумовлених процесом глобалізації та переходом до нового VI устрою мегаекономіки.

У ході трансформаційних процесів, що відбувалися на пострадянському просторі, склалася своєрідна модель, яку називають українською. Головними рисами, фокусуючими інші риси української моделі, слід вважати соціально шадний характер перетворень і соціально орієнтований розвиток економіки. Базовою ж рисою, що створює основу такого розвитку, визнана інноваційність. Саме інноваційна складова української національної моделі розвитку є основною відмінністю від національних моделей економічного розвитку на пострадянському економічному просторі, зокрема, від національної моделі розвитку Російської Федерації, Республіки Білорусь, Молдови та інших; історичні приклади досить швидких змін власності, а також інших інститутів формального типу відомі. Адже суспільство, люди та їх неформальні інститути (традиції, норми моралі, цінності та ін.) змінюються повільно. До того ж їх неможливо змінити законодавчим актом.

Але щоб люди швидше включилися в процеси змін, стали активними суб'єктами трансформації і розвитку, вони повинні дізнатися, побачити і відчувати свій інтерес в трансформаційній зміні устрою всього свого життя, відчувати соціальну справедливість змін і свою соціальну захищеність. Людству ближче і зрозуміліше за все в економіці сфера розподілу благ. І свою зацікавленість або незацікавленість у загальному зламі життя вони ставлять у пряму залежність, насамперед, від змін у сфері розподілу, від можливостей підвищення рівня життя та ступеня справедливості.

Викладені вище положення, багато в чому визначаючи, знайшли своє місце в формуванні української моделі і зумовили її основу. Життєвість цієї моделі підтверджує сама реальність, особливо в ситуації фінансово-економічної кризи, що тільки прокотилася по світу. Так, відомо, що світовий ВВП, обсяг якого у вирішальній мірі залежить від могутніх розвинених економік, не тільки не зріс, але впав у 2009 році на 2,2%. В цей же час економіка України, хоча і скоротила приріст ВВП на 15%, у 2010 наростила свій ВВП на 4,3%. Безробіття в Україні в середині 2011 року складало 8,2%, у Польщі – 9,6%, у Німеччині – 8,4%, у Франції – 8,3%, у Туреччині – 8,5%.

Іманентною рисою української моделі є її інтелектуально-інноваційна основа. Об'єктивну підставу цього слід бачити, перш за все, у загальносвітовій спрямованості розвитку в XXI столітті. Нова економіка, що формується в світі, одним з головних своїх важелів має інтелект та інтелектуальний капітал. Україна має можливості «вписатися» у цей контекст світового прогресу. За індексом рівня освіченості (за даними ООН) Україна, випереджаючи багато країн, у тому числі Великобританію і Німеччину, входить до числа найбільш розвинених країн світу. До того ж чисельність персоналу, зайнятого дослідженнями і розробками в Україні, також надихає на інноваційний шлях розвитку. Так, на 1 млн населення чисельність дослідників у Німеччині – 2831, у Франції – 2659, в Україні – близько 2800. Україна увійшла до числа 30-ти країн, кращих у світі за індексом науково-технічного потенціалу.

Ще сильніше й очевидніше необхідність інтелектуально-інноваційного напрямку розвитку України, що об'єктивно зумовлена, насамперед, особливостями її ресурсної бази. Недостатня забезпеченість природною сировиною, особливо вуглеводневими ресурсами, і волатильність сільськогосподарського виробництва об'єктивно викликали необхідність звернутися до інших ресурсів – ресурсів інтелекту та інновацій, зробити саме їх основою економічного і соціального розвитку, опорою своєї моделі.

Однак інноваційний шлях розвитку – непереможний марш по гладкій широкій дорозі. Інноваційна економіка – це вищий ступінь розвитку економіки, головною особливістю якої є те, що наука стає безпосередньою продуктивною силою, а виробництво благ – наукомістким.

Хоча й можна вже говорити про деякі досягнення України в інноваційному напрямку, але є сенс придивитися до «вибоїн і ярів», тобто до проблемних зон на цьому шляху. Тим більше що, як показує аналіз наукової літератури, з подібними проблемами стикається і Російська Федерація, і Республіка Білорусь, практично всі країни ЄС. З низки існуючих виділимо дві зони проблем, що гальмують розвиток з інноваційного шляху, тим більше що ці проблеми характерні і для України, і для країн ЄС.

Перша проблемна зона пов'язана, на наш погляд, з недостатністю мотиваційно-стимулюючого впливу. В інноваційно орієнтованій економіці немає іншої такої ж могутньої і важливої сили, як людина та її праця. Інновації за своїм глибинним змістом – складна і вельми ризикована праця. Відомий метр теорії управління Пітер Друкер у своїй роботі прямо наголошує: «Інновації – це тяжка праця» [3]. Навіть багатомільярдні інвестиції виявляються мертвим вантажем, якщо не буде людей, здатних вдихнути в них життя. Нову технологію в наш час можна купити, але оживити, застосувати її може тільки людина. Однак на це здатна не будь-яка людина, бо вона повинна мати наукову освіту, бути компетентною, креативною та інноваційно-активною. Але, насамперед, вона повинна бути відповідно вмотивована. Без цього «інноваційні крила» швидко опустяться.

Методологічний підхід до проблем інноваційного розвитку, орієнтований на переважну і відповідальну роль людини, можна назвати людиноцентричним. Це, по суті, наноцентричний методологічний підхід, оскільки він визначає особливу важливість вивчення та врахування ролі індивіда, закономірностей і факторів його соціально-економічної поведінки. Такий підхід новий, тому він вимагає серйозної наукової та управлінської уваги.

Інноваційна праця – це особлива якість праці. Тому її розвиток обумовлює переорієнтацію в системі оплати праці: акцент в ній необхідно перенести з обліку кількості праці, традиційно переважаючої в нашій заробітній платі, на пріоритетність якості праці. Зростання значущості якості праці, а також її новий, креативно-інноваційний аспект і важлива інноваційна роль вимагають переходу до розробки та впровадження нового, інноваційно-стимулюючого типу оплати праці не фрагментарно, а цілісно, саме як взаємопов'язаного типу. Більше того, необхідна зміна типу мотиваційно-стимулюючого регулювання, включаючи всі три його мотиваційні основи – матеріально-фізіологічну, соціально-економічну і психологічну. Інноваційний розвиток просто нездійснений без інноваційної праці. А інноваційна праця, що відрізняється особливою напруженістю, складністю, внутрішньою суперечливістю, високою ризикованістю і дискретністю [4], вимагає особливої, сильної мотивації. Ця мотивація особлива тому, що вона повинна бути здатною подолати два пороги: 1) поріг байдужості; 2) поріг опору.

Крім того, вона повинна нести сильний стимулюючий заряд, а застосування для цього окремих елементів заробітної плати не здатне вирішити проблему, бо інноваційна праця схожа на біг з бар'єрами різної висоти і різної довжини, це праця нерівна, з нестійким ефектом, залежна від багатьох факторів. Все це і обумовлює необхідність зміни, а також системності мотиваційно-стимулюючого регулювання в нових умовах.

Інша з проблемних зон, на наш погляд, пов'язана із системою освіти, яка в умовах інноваційно-орієнтованого розвитку теж повинна змінитися. Її новим головним принципом необхідно зробити принцип: освіта – основний інструмент формування креативно-інноваційного типу працівника як вирішального чинника розвитку та конкурентоспроможності нової економіки [5]. Значимість даного принципу, на наш погляд, рельєфніше можна бачити, якщо врахувати існуючі послідовні залежності в інноваційному розвитку економіки. Інноваційна економіка, яка спирається на інноваційний працю, – це тісно взаємопов'язана сукупність процесів і структурних частин, і їх зв'язки виявляються настільки сильними, а наслідки настільки значущими, що викликають необхідність звернути на ці залежності більш пильну увагу.

В певних ситуаціях такі залежності утворюють своєрідні «пастки», здатні перешкодити подальшому розвитку. Послідовна негативна залежність таких «пасток» обумовлена недостатністю зв'язків попередньої ланки, на наш погляд, дозволяє виділити можливість «порочного кола інноваційної недостатності».

Рис.1. Порочное коло інноваційної недостатності

Так, недостатність інноваційного розвитку персоналу, під якою розуміється недостатня підготовленість людини праці до відповідної інноваційної діяльності, а саме недостатність тієї складової трудового потенціалу особистостей, яка виражається у здібності та умінні пошуку і впровадження в реальну практику нових суспільно-значущих матеріальних і нематеріальних благ (технологій, технічних засобів, сировинних і енергетичних ресурсів, нових продуктів, форм

організації, управління і т. д.) сама виступає фактором гальмувань інновацій і може запуснути в дію все «коло порочної недостатності». Але недостатність інноваційного розвитку персоналу – це не фатальне явище, а вираз суперечності між швидко наростаючою потребою економіки в такого роду здібностях персоналу, а з іншого боку, – недостатністю розвитку системи виховання та культивування цих здібностей, уміння їх ефективно використовувати. Соціологічні дослідження виявляють дані про недостатню професійну підготовленість працівників до інновацій.

ВИСНОВКИ

Шлях до формування інноваційної моделі економіки України полягає в модернізації системи освіти, переорієнтації її з інформаційно-орієнтованої на креативно- та інноваційно-орієнтовану і підключення до підготовки і проведення такого переходу кращих сил науки і освіти.

Креативно-інноваційна орієнтація системи освіти повинна втягнути в свою орбіту також систему виховання і сферу культури. Адже креативно-інноваційна праця є не просто процес діяльності, а прояв особливих властивостей особистості. І результат такої праці також особливий, складний. Він включає в себе декілька ефектів:

- *ефект новації* (створення того, чого не було до цих пір);
- *ефект цінностей* (створення того, що залишається довгостроковим внеском у загальну скарбничку культури людської цивілізації);
- *ефект формування нової особистості* (не тільки високоосвіченої, а й висококультурної, високоморальної, гуманної, щасливої від самореалізації, від «бути», а не від «мати» – за Е. Фроммом).

Вирішення названої вище проблеми освіти може мати різні конкретні шляхи, але головне при цьому – досягти переорієнтації на розвиток творчих, креативно-інноваційних здібностей і вмій учнів. А можливості цього, за даними фахівців, величезні. Так, частота народження талантів, за дослідженнями Ефроїмсона, становить порядку 1: 1000. Але з кожної потенційної 1000 – 999 „гаситься” тільки через недорозвинення, а з кожної 1000 розвинутих ще 999 „гаситься” на етапі реалізації [14: 31]. Таким чином, потенціал – величезний, але втрати – колосальні. «Навіть невелика країна, наприклад, з 5 мільйонами жителів, яка добилася розвитку та реалізації 10% своїх потенційних талантів і геніїв, на півстоліття випередить в своєму русі нехай навіть в 100 разів багатішу країну, яка збереже бар'єри реалізації своїх потенційно видатних людей» [14: 32].

Зусилля, які потрібні для переходу до нового принципу в системі освіти, окупляться досить важливим і яскравим результатом – формуванням нового типу трудового персоналу нової, інтелектуально-інноваційної економіки України, яка, в свою чергу, створить умови для прогресу і нової якості життя людей в Україні.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРИ

1. Козловский В. В., Лутохина Э. А. Белорусская модель: обусловленность и особенности // Экономика Беларуси, № 1, 2004. – С. 56–59.
2. Козловский В. В., Лутохина Э. А. Мировая экономика: социально-ориентированный подход. – Мн.: Изд-во минфина Республики Беларусь, 2005. – 352 с.
3. Друкер П. Управление в обществе будущего./ Питер Друкер. Пер. с англ. – М., 2000. –С. 164.
4. Лутохина Э. А. Типология труда в новой экономике: конец труда или его начало? / Э. А. Лутохина – Минск : АУ, 2010. – С 196-197.
5. Лутохина Э. А. Макроэкономика: современная социальная сфера / Э. А.Лутохина. – Мн. : Академия управления при администрации Президента Республики Беларусь, 2007. – С. 116-119.
6. Лутохина Э. А. Креативная трудология (начала инноватики). – Мн. : Академия управления при Президенте Республики Беларусь, 2008. – 253 с.
7. Лутохина Э. А. Экономическая система общества: структура, социальная ориентация, белорусская модель / Э. А. Лутохина. – Минск : АУ, 2003. – 204 с.
8. Макарова М. Н. Труд в обществе знаний. Образование под вопросом / М. Н.Макарова. –М., 2007.- С.146-147.
9. Основы наукоемкой экономики (знания – креативность – инновации). – М. : Креативная экономика, 2010. – 456 с.
10. Селищева Т. А. Трансформация структуры российской экономики – СПб. : СПбГИЭУ, 2005. – 303 с.
11. Селищева Т. А. Структура российской экономики: на пути к информационному обществу. – СПб. : СПбГУЭФ, 2006. – 184 с.
12. Социальные проблемы становления инновационной экономики в Беларуси. / Под ред. Г. Н. Соколовой. – Мн. : Белорусская думка, 2008. – 273 с.
13. Ткаченко С. Л. Европейская валютная интеграция: теория и практика. – СПб., 2008. – 610 с.
14. Эфроимсон В. П. Генетика гениальности. – М., 2008. – 176 с.